

SOBRE EL SABER POSTMODERN

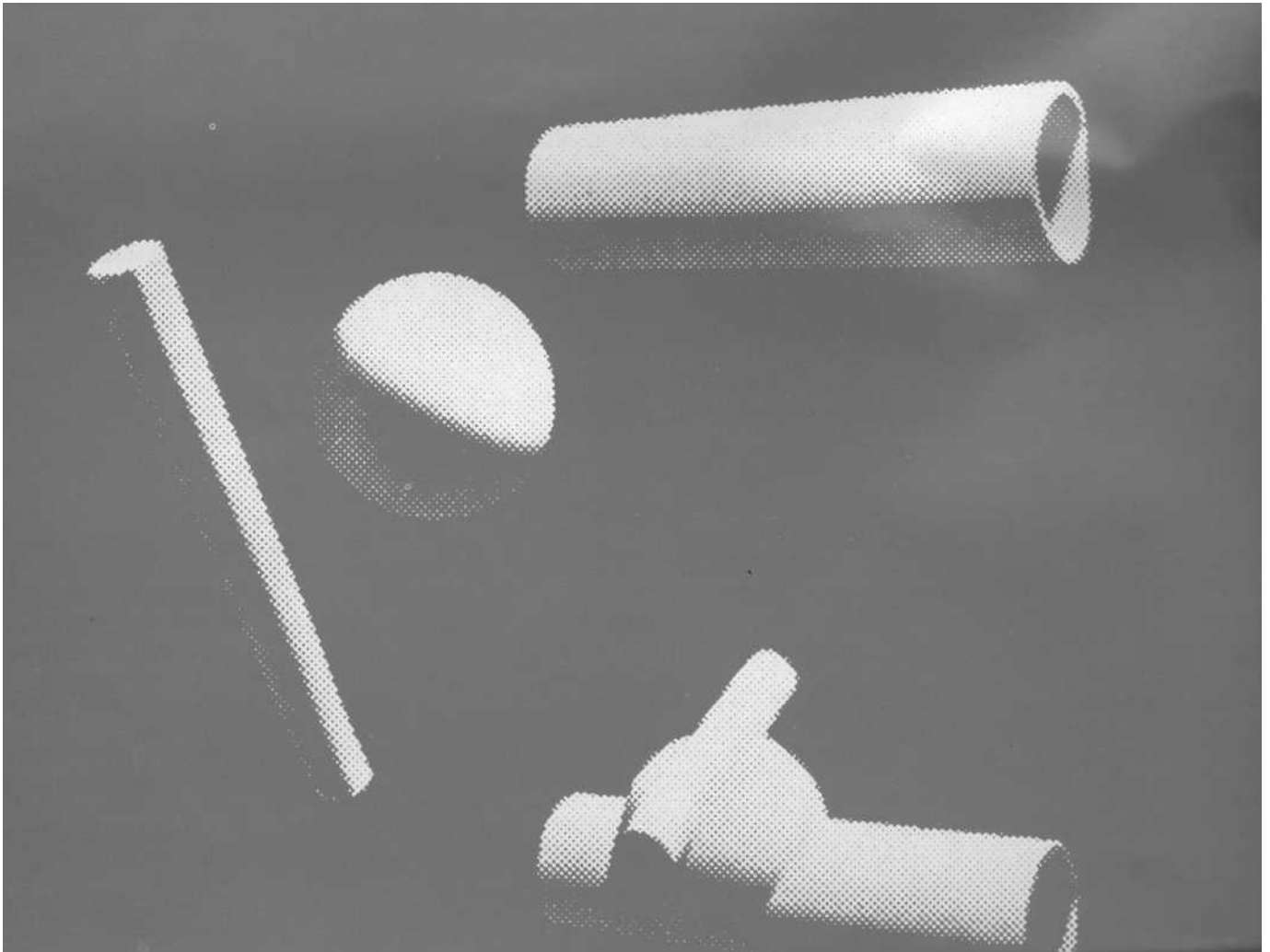
GONCAL MAYOS i SOLSONA

RESUMEN

A lo largo del presente artículo se trata de aportar una reflexión sobre el fenómeno conocido como postmodernidad, una vez ha pasado ya la fiebre de su implantación. Se hace hincapié en la vertiente del saber en dicho movimiento, estudiando específicamente las tesis defendidas al respecto por los autores Lyotard, la persona que ha definido más completamente lo que ha de ser el saber postmoderno, y Sacristán, y viendo que en definitiva ambos autores tratan de enlazar la filosofía con las ciencias positivas.

RÉSUMÉ

Une fois passée la ferveur initiale, tout au long de cet anide il s'agit de faire une réflexion sur le phénomène de la postmodermité. L'accent y est mis sur la place qu'occupe le savoir au sein de ce mouvement, en étudiant surtout les thèses défendues par les auteurs Lyotard, persone qui a défini le plus complètement ce que doit être le savoir postmoderne, et Sacristán, remarquant que, en fin de compte, les deux auteurs essayent de relier la philosophie et les sciences positives.

Ara que ja ha passat la febre de la postmodernitat, és potser el moment de parlar amb tranquil·litat del que ha aportat aquesta darrera moda intel·lectual. En primer lloc hem de dir que, al nostre parer, s'ha de valorar molt positivament l'aparició de la discussió al voltant de la idea d'una *edat postmoderna*. Aquesta discussió ha tingut una gran importància dintre del panorama cultural i s'ha de veure com un canvi en la manera de considerar la cultura i el saber. La força mateixa amb què va sortir la denominació i la meditació al voltant del terme *postmodernitat* indiquen l'aflorament de tendències importants que no es trobaven identificades amb els sabers o continguts culturals -en sentit ampli- fins ara reconeguts.

Des del Renaixement fins fa poc, la cultura occidental s'ha autodenominat *moderna*. Enfront de la cultura clàssica greco-llatina o l'edat mitjana, tant literaris com pensadora de tota mena s'han anomenat *moderns*. La cultura occidental del darrer mig mil·lenni ha estat marcada per la denominació *moderna*. És evident, però, que dintre d'aquesta modernitat s'ha desenvolupat un ventall complexíssim de propostes culturals. Però sempre hi havia el valor positiu de la modernitat, i els *nous moderns* -sovint la nova generació- atacaven sota l'estendard de la modernitat els *vells moderns* o la generació dels pares. La cultura occidental es desenvolupava així en una fugida endavant, en què cada vegada s'afirmava com a més moderna que ahir però menys que demà. Aleshores el rètol *modernitat* esdevenia una denominació usada per tots i que pròpiament no significava res.

La modernitat era usada amb una polèmica continua, tant generacional com teòrica. Era una lluita tant de generacions o individus contra generacions i individus com dels discursos dels uns contra els dels altres. Dintre d'aquestes coordenades, és evident que la postmodernitat neix igualment com una de les batalles generacionals internes de la modernitat. Els postmoderns, en la major part dels casos, no són res més que uns moderns que no volen fer servir la denominació de la vella generació que ataquen. Eren uns moderns que, per distingir-se dels *vells moderns*, es van autodenominar *postmoderna*. Per això es va produir el seu èxit ràpid entre la massa més o menys frívola que, des d'un pragmatisme fruit d'una certa desesperança, s'oposava als qui, sovint sota la paraula revolució i progrés, s'havien fet els amos d'aquest món en crisi.

«El saber postmodern es presentaria, doncs, sota la forma de petits discursos o microdiscursos»

Perquè certament les darreres generacions, al nostre país i a tot el món desenvolupat, havien usurpat amb més força que mai la denominació i els valors de la modernitat. D'aquesta manera, la nova generació no es va atrevir a *robar* l'adjectiu *modern* als seus pares. No es van atrevir a dir -o no van voler dir- que «jo sóc encara més modern». Tots recordem expressions divertides que ja volien dir alguna cosa similar: «carrosses», «porcellanes», etc. Però certament l'adjectiu *modern* va continuar sent patrimoni de la vella generació. Així, quan va aparèixer la denominació *postmodernitat* en uns àmbits molt específics, ràpidament va ser agafada com a lema de tota una generació que no sabia com autodenominar-se.

Una prova del que acabo de dir és que els postmoderns mai no es van atrevir a anomenar-se *antimoderns*, s'atrevien a dir que «passaven» de la modernitat però no que s'hi oposaven. D'altra banda, també és una prova el fet que ara que aquesta generació ja se sent més segura de si mateixa, que ja ha guanyat una certa presència i un reconeixement públic, retornen al qualificatiu de *moderns*. Ara ja no volen ser anomenats majoritàriament *postmoderns* -denominació que em temo que ha esdevingut un xic pejorativa-, ara són simplement els *moderns*.

Vist des d'aquest punt de vista, la polèmica de la postmodernitat no ha estat altra cosa que una batalla més de les que han caracteritzat la modernitat -i en general tota la història de la humanitat. Si la proposta postmoderna només significués aquest canvi de denominacions dintre d'una lluita generacional, no aportaria res de valuós o de nou al pensament i al saber.

L'origen de la denominació *postmodernitat*

Per tal de mirar de descobrir les troballes teòriques que puguin amagar-se darrera de la proposta postmoderna, vegem més en concret d'on va sortir la denominació mateixa de *postmodernitat*.

El terme va aparèixer per primera vegada en el camp de l'arquitectura. En aquest camp, els arquitectes funcionalistes, de principi de segle en endavant, es van definir com els *moderns*, en oposició a tota la tradició arquitectònica anterior. Els funcionalistes havien destruït tants dels pressupòsits arquitectònics anteriors i havien aportat tantes millores tècniques, que realment la seva arquitectura no s'assemblava a cap altra d'anterior. Llavors tothom va estar d'acord que ells eren els *moderns* enfront de qualsevol altre tipus d'arquitectura.

Quan els cànons funcionalistes van comentar a ser posats en dubte, a ser canviats, i es va pretendre recuperar aspectes arquitectònics anteriors, hom va comprendre que la nova arquitectura s'oposava a la *modernofuncionalista*, sense que per això pogués ser considerada *antiga*. D'aquesta manera sembla que va sorgir el terme *arquitectura postmoderna*.

La situació en què es trobaven els arquitectes era bastant similar a la dels artistes plàstics en general. El terme *moderne* s'havia anat identificant exclusivament, en pintura, escultura, etc., a les propostes avantgardistes i, sovint, no figuratives. Així, el qualificatiu *d'art moderne o pintura moderna* designava simplement un estil entre altres. Davant del cansament dels artistes de la consigna «l'avantguarda per l'avantguarda» que predominava en l'art des de principi de segle, el terme *art postmodern* permetia aglutinar els que intentaven distanciar-se d'aquelles propostes artístiques predominants.

En un altre camp molt divers, els economistes i sociòlegs que estudiaven les societats més desenvolupades han coincidit a distingir-les de les primeres societats industrialitzades. Ells han encunyat els mots *societat postindustrial*, intentant designar així aquestes societats desenvolupades que semblen viure una nova revolució industrial de la mà de les noves tecnologies.

Del camp artístic i de l'estètica i, sobretot, del camp de l'economia i la sociologia, la denominació *postmodernitat* va anar a parar al camp de la filosofia, bàsicament per l'obra de Lyotard *La condició postmoderna, informe sobre el saber*. Per aquest autor, el terme ja tenia tot un altre sentit més globalitzador. Ell tractava de descriure la natura del saber dintre de la nova societat postindustrial.

La natura del saber postmodern

Hom podria creure que Lyotard usa el terme *postmodernitat* més en el sentit de continuació de la modernitat (així com la societat postindustrial és un desenvolupament de la societat industrial) que no com una oposició als plantejaments *moderns* -com hem vist en el camp de l'art. El cert és que Lyotard planteja la seva hipòtesi -com veurem- en clara confrontació amb les concepcions del saber modernes i amb una bel·ligerància certa en contra d'elles.

Per Lyotard, és clar que les novetats tecnològiques i socials estan portant a un nou tipus de societat diferent de la societat tradicional o moderna. Dintre de la nova societat, el saber i els discursos ocuparan un lloc central i predominant. Per això es preocupa per intentar avançar la natura o condició del saber i els discursos d'aquesta naixent societat. Lyotard va escriure aquell llibre com un encàrrec del govern del Quebec per definir el paper del saber en les societats desenvolupades i amb vista a l'adequació del sistema universitari d'aquell país als reptes de les noves necessitats.

Lyotard, ampliant el projecte d'un institut politècnic de filosofia, que havia de substituir el 1979 la famosa Universitat de París VIII - Vicennes, ofereix una proposta global d'estructuració dels sabers, i sobretot del tipus de saber que donarà més fruits en la nova societat.

La hipòtesi de Lyotard es planteja en confrontació directa amb la concepció del saber predominant dels darrers segles. Dintre dels nous sabers, considera del tot superat el que anomena *grans relats o metarelats*. I assenyalava com a grans relats moderns que cal oblidar: «la dialèctica de l'esperit, l'hermenèutica del sentit, l'emancipació del subjecte raonador o treballador». Altres autors han inclòs també dintre dels grans relats moderns que

cal superar o reformular: la concepció del progrés social i tècnic, l'esperança d'alliberament humà per la política o la revolució, la idea que el saber o l'educació alliberarà l'home, la idea del subjecte, etc.

Com veiem, dintre de la crítica als metarelats cal incloure gran part del marxisme, del positivisme científicista, de l'humanisme cristià o de les reformulacions il·lustrades, com el consens de Habermas. Per Lyotard, tots aquests tipus de saber, típicament moderns, estan condemnats a la desaparició dintre de la societat postmoderna.

Un primer signe de postmodernitat sorgiria de la incredulitat davant d'aquests i altres grans relats. D'aquesta manera, Lyotard es fa deutor en certa mesura de Nietzsche o Foucault, i també del que va anomenar *escoles de la sospita* (que incloïen Marx, Freud, Nietzsche i deixebles). Aquests metadiscursos tenien, segons Lyotard, la funció de legitimar tant les estructures socials com una ciència, que no cercava tant allò útil com allò veritable.

Aquests metadiscursos acabaven legitimant el que Foucault anomenava la voluntat de poder i la voluntat de saber modernes. Acabaven esdevenint el saber que des del cim d'una estructura jeràrquica de sabers i poders legitimava tant les ciències i els sabers tècnics com tota l'estructura social de poder. Però Lyotard no desenvolupa aspectes; es preocupa, en canvi, per oferir una alternativa *postmoderna* als grans discursos moderns.

La seva alternativa ve de la mà del que ell anomena la *paralogia*. Aquesta, dit breument, és una hipòtesi arriscada que sovint trenca amb els esquemes científics acceptats i que no necessàriament té una aplicació immediata tant en el camp teòric com en el tecnològic. És una proposta intel·lectual que, en principi, només ha de tenir valor per ella mateixa, perquè és una possibilitat més que cal tenir en compte en el camp del saber. Introduïrem aquest concepte difícil -que Lyotard no acaba de definir- a partir de la reivindicació postmoderna dels *petits relats*.

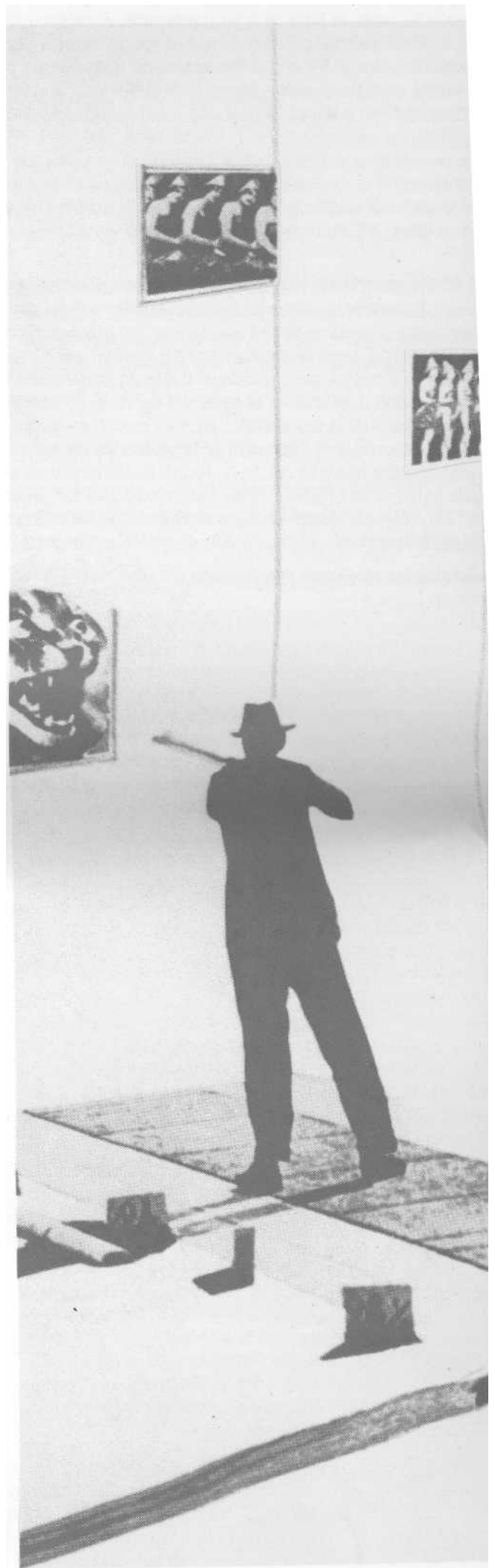
En l'actualitat ja no fa falta legitimar el saber amb grans metadiscursos perquè la forma que ha adoptat el saber en les societats postindustrials és la de la proliferació i multiplicitat de discursos. L'actual ideal del saber ja no és un sistema coherent i omnicomprensiu, sinó la coexistència atzarosa i en constant canvi d'una multiplicitat de petits discursos.

«El terme va aparèixer per primera vegada en el camp de l'arquitectura»

El saber postmodern es presentaria, doncs, sota la forma de petits discursos o microdiscursos. Aquests es preocuparien més per la novetat o la invenció -que és el gran mot del nostre temps- que no per l'estructuració lògica interna o per l'adequació a la resta de sabers. Aquest seria un dels canvis més radicals de l'edat postmoderna. En la nostra època -ja en gran part postmoderna-, el saber, juntament amb la seva aplicació tecnològica, és la «major força de producció», i per tant, la invenció en el saber és el gran repte que han d'assolir les societats desenvolupades postmodernes. D'altra banda, ja no cal legitimar la invenció amb macrodiscursos que alhora la coarten, sinó que cal deixar que proliferin els discursos aïllats amb la confiança que d'ells sorgeixi la invenció socialment útil. Per ser fidels a Lyotard, hem de dir que s'apressa a defensar la *paralogia* molt més enllà del fet que sigui font d'invenció. La seva proposta té un component gairebé ètic que reivindica la *paralogia* per la *paralogia*, com una llibertat més del gènere humà.

Com hem vist, la postmodernitat es diferenciaria, dit breument, de la modernitat per aquest alliberament de la capacitat discursiva, per l'alliberament dels sabers paralògics -que trenquen les normes comunament acceptades. Lyotard parteix de l'esperança, que ja va formular Feyerabend -al qual no cita, curiosament-, que «tot fa servei» en el camp de les hipòtesis i teories científiques. Tot pot fer servei en el camp del saber, de tal manera que el que en un moment és *paralogia* esdevé més endavant invenció o, com nosaltres diríem maliciosament, tecnologia.

La informàtica, amb la generalització del saber gràcies a l'accés a les bases de dades, etc., esdevindria en la societat postmoderna el gran mitjà d'informació dels individus i de creació de saber, creació no condicionada pels models majoritàriament acceptats sinó ara potenciada multiformement dintre de l'àmbit de la *paralogia*.

«La galeria de tir» (Laszlo)

Aquesta proposta *postmoderna* és evidentment de molt més difícil acceptació que les més conegudes i periodístiques. És important recordar que, tot i semblar utòpica, s'ha formulat concretament en el marc d'un informe amb vista a definir el nou marc universitari del Quebec. També hem de recordar que un institut politècnic de filosofia és ja una realitat en el nostre país veí.

Sembla, certament, que la ciència i la tecnologia actual necessiten cada vegada més jugades conceptuals arriscades, que són les que evidentment ofereixen més possibilitats de guany. Un àmbit interdisciplinari en el qual es practiqués -amb els límits que calgui- la *paralogia* no deixa de ser una possibilitat que s'ha de considerar per tal de jugar fort dintre del camp de les noves tecnologies i el seu desenvolupament.

El saber postmodern i la tasca de la filosofia

Ha estat un filòsof -Lyotard- qui ha donat la definició més completa del que ha de ser el saber postmodern. També han estat filòsofs, més que sociòlegs o pensadors en general, els qui s'han ocupat d'explicar el que s'ha d'entendre per societat postmoderna i quins són els trets essencials de la nova era postmoderna. Per tot això, els filòsofs hauríem d'estar agraiats a la nova moda -que desgraciadament sembla que s'acaba. Però hi ha una raó molt més important perquè siguem els filòsofs els qui ens aboquem a meditar sobre la postmodernitat: Lyotard, en el seu llibre sobre la condició postmoderna, esbossa un informe sobre el saber postmodern que ve a ser el setè cel per a l'estament filosòfic.

Si els esdeveniments tenen lloc d'acord amb el que hem dit, la societat postmoderna oferirà als filòsofs un nou camp de creació i d'intervenció en la societat que feia molt de temps que tots buscàvem i no trobàvem. La filosofia dintre del saber postmodern pot deixar de ser aquest treball purament *arqueològic* de carretejar els excel·lents cadàvers de filòsofs célebres per les aules i els llibres.

D'una banda, la filosofia esdevé -com mostra el mateix Lyotard, encara que sembli negar-ho- la legitimadora del saber postmodern. La *paralogia* -sense anar més lluny- només pot ser legitimada de dues maneres: per la invenció que produeix o per la filosofia, que dona les raons de la seva necessitat global i a llarg termini. La filosofia esdevé així -un xic en contra del que afirma Lyotard- l'únic gran metarelat.

Malgrat la voluntat postmoderna de rebutjar tot gran relat, el cert és que el discurs postmodern de Lyotard -i com d'ell, de tants altres- és un nou gran relat. Ens podem preguntar amb fonamentades sospites les qüestions següents: No està la postmodernitat inscrita dintre d'un altre metarelat? No té ella també una falla a la seva mida? No s'emmascara o s'amaga darrera d'alguna cosa? No és almenys legitimada per un metarelat i des d'ell? No és el pensar la postmodernitat una recerca desesperada d'una nova legitimació i una nova creença o esperança?

Totes aquestes preguntes condueixen a afirmar la necessitat de la filosofia per a tota proposta postmoderna. La postmodernitat ara per ara ha estat pensada, creada, imaginada per filòsofs i des de la filosofia. I la filosofia no ha deixat en cap moment la seva funcionalitat legitimadora, de la qual sembla no poder sortir.

Quina seria si no la funció de la filosofia? Per definició no té un objecte propi, els ha anat oferint a les diverses ciències. La filosofia ha estat la matriu del conjunt del saber, i ha renunciat fins a tal punt a tot objecte que pogués considerar com a propi, que no li resta sinó agafar les altres ciències positives, els altres sabers, com el seu objecte de treball. La filosofia ha estat sempre bàsicament un metadiscurs -un discurs que s'ocupa d'altres discursos-, i ara està més condemnada que mai a continuar sent-ho.

Lyotard diu que l'expert sap el que sap i el que no sap, mentre que el filòsof no. El primer conclou, mentre que el darrer interroga. Dintre del panorama del saber postmodern, dominat d'alguna manera per la *paralogia*, resulta del tot clar que tan -o més- important és preguntar-se com concloure. Wittgenstein va afirmar que tota pregunta ben formulada ja porta implícites les condicions de la seva resposta. Dintre del context de la invenció i de la recerca d'apostes teòriques i tecnològiques compromeses, resulta del tot necessària la pregunta arriscada però útil, la pregunta que aboca a una resposta que va més enllà dels límits en què hom es movia. Aquest és l'àmbit que se li obre ara a la filosofia, un àmbit interdisciplinari en con-

tacte amb les ciències i les tècniques per tal de suggerir i desenvolupar les apostes tecnològiques amb futur.

Aquesta és la idea implícita i germinal en el mencionat institut politècnic de filosofia. Una idea que -al meu parer- amplia i posa en pràctica ¹ una vella proposta de Manuel Sacristán a *Sobre el lloc de la filosofia en els estudis superiors* (1968). En tots dos casos, es proposa enllacar la filosofia amb les ciències positives -tot i que Lyotard, dintre del context actual de privilegiar la tecnologia per damunt de la ciència teòrica, afegeix el contacte amb les tècniques i tecnologies.

«Totes aquestes preguntes condueixen a afirmar la necessitat de la filosofia per a tota proposta postmoderna»

D'altra banda, mentre Sacristán disseminaria els filòsofs entre els diversos centres científics, on es limitarien a observar i descriure el que els científics fan i pensen en un treball descriptiu de lògica de l'explicació, Lyotard proposa concentrar filòsofs i tota classe de científics i tecnòlegs en un mateix centre d'investigació. Aquí, els filòsofs tindrien com a funció primordial la generació de nou saber, de *paralogia* i invenció, en un treball tan creatiu o més que el de qualsevol científic. Els filòsofs estarien ara més dedicats al descobriment -segons la distinció de Kuhn- que no a l'explicació lògica dels resultats obtinguts. Els filòsofs crearien nou saber tant o més que no legitimarien el saber que altres han obtingut.

La filosofia continuaria, doncs, assumint el paper que sempre se li ha reconegut de descriure *a posteriori* el que s'ha descobert i legitimar-ho, però veuria reconegut ara un paper que sovint se li ha negat, malgrat que penso que sempre ha exercit amb eficàcia, el paper de generar descobriments, nou saber, invencions, *paralogia*.

Aquesta reivindicació postmoderna de la filosofia penso que no és la més petita de les aportacions d'aquest nou tipus de meditació. La filosofia arrossega ara la resta de les ciències socials a la superació del complex tradicional d'aquestes respecte a les ciències físico-matemàtiques i alhora permet superar també el naixent complex -segons em sembla- dels científics teòrics respecte als seus germans petits -mimats avui dia per indústries i governs-, els tecnòlegs. Les disciplines *teòriques* es veurien ara revaloritzades en el seu paper de generadors de nou saber i, fins i tot, de desenvolupament tecnològic.